

АЛЕКСАНДАР КНЕЖЕВИЋ¹

СТАНОВНИШТВО СРБИЈЕ ПРЕМА НАЦИОНАЛНОЈ ПРИПАДНОСТИ ПО РЕЗУЛТАТИМА ПОПИСА 2002. ГОДИНЕ

Садржај: Етничка структура Србије је резултат великог броја фактора од којих посебно место заузима неравномерни демографски развитак различитих националних заједница. Поред присутног тренда различитог природног кретања становништва према националности, на изглед данашње етнодемографске карте су утицале и миграције, посебно оне које су резултат друштвених збивања у претходном међупописном периоду (исељавање са ратом захваћених подручја, али и из Србије услед лоших друштвено-економских прилика). Према коначним резултатима пописа у Србији живи 7 498 001 становник, од чега Срби чине 82.86% становништва. У Србији је поред Срба пописано још 28 етничких заједница са уделом од 14.7% од укупног становништва. Најбројнија национална мањина су Мађари, чија је највећа заступљеност у Војводини, потом следе Бошњаци, Роми, Југословени, Хрвати, Црногорци, Албанци, Словаци итд.

Кључне речи: национална припадност, демографски развитак, попис становништва, природно кретање, миграције.

Abstract: Ethnic structure in Serbia presents complex process of demographic development different national communities. In spite of trends in different natural increase of different ethnic communities, whose continuity determinate unevenly demographic development in Serbia, the influence of migrations as a result of bad economical, political and civil war situation was very important factors in creating contents of recent ethnic map. According to final results of Census in 2002, there are 7 498 001 people in Serbia (82.86% are Serbs). In Serbia exists 28 different ethnic communities yet (14.7% in total population). The largest national community are Hungarians, whose mostly lives in Vojvodina province, then following Bosnians, Gypsies, Yugoslavs, Croats and others come after.

Key words: nationality, demographic development, census, natural increase, migrations.

Увод

Последњи међупописни период (1991-2002) је обележен великим друштвено-политичким збивањима (распад СФРЈ, ратови у скоро свим републикама бивше заједничке државе и њихово прерастање у самосталне државе, увођење вишестраначја у политички живот, потпуни крах економије итд.) која су имала великог утицаја како на свеукупне друштвене промене, тако и на демографске процесе на територији Србије. Имајући у виду чињеницу да су ратови на простору бивше Југославије добрим делом имали карактер етничких и верских сукоба, анализе резултата новог пописа ће бити основа за разумевање етнодемографске слике Србије.

Уважавајући све трендове основних демографских показатеља (нарочито виталних) становништва према националној припадности на територији Србије, посебан значај у проучавању промена удела одређених националних заједница имају миграције, које су биле заступљене у имиграцији српског становништва са ратом захваћених подручја, али и исељавању младог радно способног становништва због тешке друштвене и економске ситуације које су поменути догађаји имали за последицу у свим државама насталим из бивше СФРЈ. Иако је Србија током кризних деведесетих година декларативно промовисала националну равноправност свих

---

¹Александар Кнежевић, асистент приправник, Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд.

грађана, сукоби на етничкој основи су утицали на исељавање једног дела неспрског становништва који је мигрирао у своје матичне државе или треће земље. Обзиром да је овај рад ограничен само на етничку структуру становништва Србије према резултатима пописа из 2002. године, неће бити дата упоредна анализа промена у етничкој структури становништва Србије.

Подаци о националном саставу становништва у попису 2002. године² прикупљени су на основу слободног изражавања становника. Питање у пописници је било отвореног типа у коме се није нудио ни један одговор, осим што је постојао додатак питању који гласи: "према чл. Устава Савезне Републике Југославије, грађанин није дужан да се изјасни"³. У датом случају пописивач је био дужан да упише следећи одговор: "није се изјаснио". За децу до 15 година, одговор је требало да унесе један од родитеља, усвојитељ или старатељ.

Становништво према националној припадности по попису 2002.⁴

Према коначним резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова 2002. године у Србији живи 7 498 001 становник, од чега у Централној Србији 5 466 009 становника а у Војводини 2 031992 становника. Поред Срба који чине 82.86% становништва (6 212 838 становника), у Србији је пописано још 28 етничких их заједница са уделом од 14.7% од укупног становништва. Категорије становништва декларисаног као: остали, неизјашњени и неопредељени, регионална припадност и непознато, заступљене су са 2.7%⁵.

Табела 1. Становништво према националној припадности по попису 2002. које је заступљено са преко 0.5% у укупном становништву Србије.

	Република Србија	Централна Србија	Војводина
Срби	82.86%	89.48%	65.05%
Мађари	3.91%	0.06%	14.28%
Бошњаци	1.82%	2.48%	0.02%
Роми	1.44%	1.45%	1.43%
Југословени	1.08%	0.56%	2.45%
Хрвати	0.94%	0.26%	2.78%
Црногорци	0.92%	0.61%	1.75%
Албанци	0.82%	1.10%	0.08%
Словаци	0.79%	0.04%	2.79%
Власи	0.53%	0.73%	0.00

Извор: **Национална или етничка припадност**, Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002-књига 1, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

² При коришћењу пописних резултата, треба водити рачуна о томе да је измењена дефиниција сталног или укупног становништва. Према усвојеној методологији за спровођење пописа 2002, у погледу исказивања укупног становништва прихваћене су међународне препоруке према којима се у коначне резултате пописа у укупно становништво земље укључују следеће категорије лица: југословенско становништво у земљи, југословенски држављани на привременом раду или боравку у иностранству краће од годину дана, страни држављани и лица без држављанства која бораве у СРЈ најмање годину дана и избеглице са местом боравка у СРЈ (без обзира на држављанство). Пописом су обухваћена и интерно расељена лица са Косова и Метохије која су се у тренутку пописа налазила на територији Централне Србије и Војводине, али она неће бити исказана у укупном становништву, већ ће у резултатима пописа бити исказана као посебна, издвојена категорија.

³ Главни инструменти ПСДС 2002, СЗС, 2002.

⁴ За становништво са територије Косова и Метохије из опште познатих разлога нема података.

⁵ Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002¹-књига 1, Национална или етничка припадност, РЗС, Београд, 2003.

Према бројности на републичком нивоу, после Срба, најбројнији су Мађари са уделом од 3.91% (293 299 становника), потом следе Бошњаци⁶ са уделом од 1.82% (13 6087 становника), док су Роми заступљени са 1.44% (108 193 становника). Поред наведених, пописане су и следеће етничке заједнице: Југословени (1.08%), Хрвати (0.94%), Црногорци (0.92%), Албанци (0.82%), Словаци (0.79%), Власи (0.53%). Остале етничке заједнице су заступљене са мање од по 0.50% а то су: Ашкалије, Бугари, Буњевци, Горанци, Грци, Египћани, Јевреји, Македонци, Муслимани, Немци, Румуни, Руси, Русини, Словенци, Турци, Украјинци, Цинцари, Чеси и Шокци.

У Централној Србији најбројнији су Срби са 89.48% (4 891 031 становник), затим следе Бошњаци са 2.48% (135 670 становника), потом Роми са 1.45% (79 136 становника) и Албанци са 1.10% (59 952 становника). Власи су заступљени са 0.73% (39 953 становника), Црногорци са 0.61% (33 536 становника) а Југословени са 0.56% (30 840 становника). Остале пописане етничке заједнице су заступљене са по мање од 0.50%.

Према резултатима пописа 2002. године Војводина је етнички хетерогена територија. Удео Срба у укупном становништву Војводине је 65.05% (1 321 807 становника). Најбројнија етничка заједница у Војводини после Срба су Мађари са уделом од 14.28% (290 207 становника), након којих следе Словаци са 2.79% (56 637 становника), Хрвати са 2.78% (56 546 становника), док су Југословени заступљени са 2.45% (49 881 становник), Црногорци са 1.75% (35 513 становника), Румуни са 1.50% (30 419 становника) а Роми са 1.43% (29 057 становника). Буњеваца у Војводини има 0.97%, Русина 0.77% док Македонаца има 0.58%. Остале етничке заједнице су заступљене са по мање од 0.50%⁷.

Преглед већинских националих заједница на нивоу општина у Србији

Од укупно 190 општина на територији Републике Србије, попис је спроведен на територији 161 општине, док у осталих 29 општина које су на територији Косова и Метхије из познатих разлога пописа није било.

Процентуално, Срби су најзаступљенији у 144 општине, Мађари у 8 општина, Бошњаци у 3 општине, док су Бугари, Словаци и Албанци најзаступљенији у по две општине.

Према резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова 2002. године, Срби (6 212 838 становника) су најзаступљенија етничка заједница. Посматрано по општинама, у 60 општина удео Срба у односу на становништво осталих етничких заједница прелази 95% од укупног становништва тих општина. У још 29 општина удео Срба прелази 90%. То значи да у 89 општина, што чини више од половине од укупног броја општина у Републици Србији (оних у којима је спроведен попис), Срби представљају већинску националну заједницу. Апсолутну већину, са уделом већим од 50%, Срби имају у 142 општине, док у две општине (Бач и Врбас) имају релативну већину (већина са уделом мањим од 50%). На територији Централне

⁶ Стварање нових држава на простору бивше СФРЈ деведесетих година, пратио је процес новог националног прегруписавања који је, између осталог, резултирао смањењем броја становника који су се изјаснили као Муслимани (19 503 становника) и појавом нове националне одреднице "Бошњак". Иако се ради о јединственом етничком корпусу, званична статистика је прихватила обе одреднице мада се поставља проблем упоредивости са подацима ранијих пописа. Обзиром да су се у *нпр.* попису 1991. године Бошњаци углавном изјашњавали као Муслимани, једини начин да се упореди њихов садашњи број са бројем из претходног пописа, је да се сабере број Бошњака и број Муслимана пописаних 2002. године.

⁷ "Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002"-књига 1, Национална или етничка припадност, РЗС, Београд, 2003.

Србије, Срби су у мањини у само седам, док су на територији Војводине у мањини у укупно десет општина.

Од укупног броја *Мађара* (293 299 становника), чак 99.8% живи у Војводини, и процентуално су најзаступљенији у 8 општина. Највише их живи у општинама Суботица (19.5% од њиховог укупног броја), Кањижа (8.1%), Бачка Топола (7.7%) и Бечеј (6.8%). У 6 општина (Мали Иђош, Бачка Топола, Кањижа, Сента, Ада и Чока) Мађари су заступљени са преко 50%, док у општинама Суботица и Бечеј чине релативну већину.

Скоро сви *Бошњаци* (136 087 становника) живе у Централној Србији (99.7% од њиховог укупног броја), и то 93.7% на подручју општина Нови Пазар, Тутин, Сјеница и Пријепоље. У све три општине, у којима су процентуално најзаступљенији, су у апсолутној већини: Нови Пазар (76.3%), Тутин (94.2%) и Сјеница (73.3%).

Бугари (20 497 становника) су углавном сконцентрисани у две општине: Босилеград и Димитровград. У општини Босилеград чине апсолутну већину, док у општини Димитровград релативну (са уделом мањим од 50%).

Од укупног броја *Словака* (59 021 становник) у Републици Србији, њих 95.96% живи у Војводини, највише у општинама: Ковачица (19.41% од укупног броја Словака), Бачки Петровац (16.52%), Нови Сад-град (12.25%) и Стара Пазова (10.15%). На нивоу општина, Словаци су процентуално најзаступљенији у општинама Бачки Петровац где чине преко 50% становништва, и у општини Ковачица где чине релативну већину.

Скоро сви *Албанци* (61 647 становника) сконцентрисани су у општинама Прешево, (50.4% од укупног броја Албанаца), Бујановац (38.4%) и Медвеђа (4.6%). Албанци чине преко 50% становништва у обе општине у којима су процентуално најзаступљенији (Бујановац и Прешево).

Националне заједнице према неким демографским показатељима

У свакој вишенационалној заједници је веома важно какве разлике постоје у демографским структурама становништва појединих националних заједница. "Наиме, испитивање демографских карактеристика код различитих националних груп нарочито ако оно обухвата становништво разних националности у оквиру исте земље или се врши код националности које живе на истој територији заједничким животом представља посебан интерес, јер омогућава сагледавање разлика у демографским структурама и кретањима, фактора који су на њих утицали као и тенденција даљег постојања, ублажавања или пораста разлика у погледу демографских карактеристика између појединих националности".⁸

Велике регионалне разлике у кретању укупног становништва условљене су, пре свега, различитим репродуктивним понашањем различитих националности које живе у Србији. Тако се на једној страни издвајају албанска и ромска (посебно део исламске вероисповести) популација, код којих се примећују веома благе промене репродуктивног модела, а на другој страни све остале етничке заједнице (сем Бошњака), код којих је раније или од почетка деведесетих година, биолошко обнављање становништва испод нивоа неопходног за просту репродукцију. "Подаци о фертилитету по националности показују да у Централној Србији и Војводини ни једна генерација Српкиња, после жена рођених између 1921. и 1926, није обезбедила просту репродукцију, док се претпоставља да су просту репродукцију Мађара обезбеђивале само генерације жена рођених пре Првог светског рата".⁹ Неке од

⁸ М. Сентић, Д. Брезник: Демографска испитивања и народност, часопис "Наше теме", бр. 8-9, Загреб, 1965.

⁹ Група аутора, Развика становништва Србије 1950-1991, Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања, Београд, 1995.

демографских последица неједнаког природног кретања становништва појединих националности се виде из веома различитих вредности одређених демографских показатеља (табеле 2 и 3).

Табела 2. Ранг националних заједница у Србији према просечној старости и индексу старења према подацима пописа 2002.

ра нг	национална припадност	просечна старост	национална припадност	индекс старења
	Σ	40.25	Σ	1.01
1	Словенци	54.87	Шокци	6.41
2	Шокци	53.97	Словенци	5.87
3	Немци	53.02	Немци	4.59
4	Јевреји	51.68	Јевреји	3.41
5	Грци	48.75	Руси	3.32
6	Бугари	48.49	Грци	3.15
7	Цинцари	48.04	Бугари	2.68
8	Чеси	47.55	Хрвати	2.47
9	Хрвати	47.47	Цинцари	2.41
10	Власи	47.28	Чеси	2.29
11	Руси	46.38	Македонци	2.28
12	Македонци	46.30	Власи	2.14
13	Буњевци	46.28	Буњевци	2.05
14	Мађари	43.20	Украјинци	1.40
15	Русини	42.98	Мађари	1.38
16	Румуни	42.31	Русини	1.36
17	Украјинци	42.19	Румуни	1.29
18	Словаци	42.14	Словаци	1.24
19	Црногорци	40.95	Црногорци	1.09
20	Срби	40.51	Срби	1.05
21	Турци	40.22	Турци	0.90
22	Југословени	39.15	Југословени	0.83
23	Муслимани	36.38	Муслимани	0.58
24	Горанци	32.11	Бошњаци	0.34
25	Бошњаци	31.91	Горанци	0.33
26	Албанци	29.63	Албанци	0.28
27	Ашкалије	29.00	Ашкалије	0.19
28	Роми	27.52	Роми	0.17
29	Египћани	26.34	Египћани	0.12

Извор: Етнички мозаик Србије (према подацима ПСДС 2002.), Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београд, 2004.

Просечна старост становништва Србије (40.25 година) указује на чињеницу да је процес демографског старења у одмаклој фази. Највећу просечну старост имају Словенци (54.87 година), Шокци (53.97 година) и Немци (53.02 године), а најмању Ашкалије (29.00 година), Роми (27.52 године) и Египћани (26.34 године). Сличан редослед је и када је у питању индекс старења према националној припадности чија вредност је мања од 0.4 само код шест националних група исламске вероисповести (Бошњаци, Горанци, Албанци, Ашкалије, Роми и Египћани). Код свих осталих националних група (23), вредност овог показатеља указује на процес демографског старења становништва. Изразито висок индекс старења (вредност преко 3) имају Шокци (6.41), Словенци (5.87), Немци (4.59), Јевреји (3.41), Руси (3.32) и Грци (3.15), те се за њих може рећи да се налазе у дубокој демографској старости.

Различито природно кретање становништва по националности је главни узрок неједнаке старосне структуре становништва Србије по националности. На формирање старосне структуре становништва по националности поред наталитета и морталитета је утицао миграциони салдо (због селективности миграната по старости и полу) али и

субјективност приликом изјашњавања становништва о својој националној припадности. Када је у питању удео деце предшколског и школског узраста на нивоу Србије, он је забрињавајуће мали. Међутим, рангирањем по националности уочавају се велике разлике. Тако се удео контингента деце предшколског узраста креће од 1.39% (Шокци) до 15.82% (Роми) у укупном броју припадника датих етничких заједница. Веома низак удео у односу на, такође низак просек за Србију (6.61%), имају и Јевреји, Словенци, Руси, Немци, Македонци, Хрвати, Бугари и Чеси-испод 4%. Насупрот њима се налазе етничке заједнице: Роми(15.82%), Ашкалије (14.73%), Египћани (14.37%), Албанци (13.64%) и Бошњаци (11.31%).

Табела 3. Ранг националних заједница у Србији према учешћу деце предшколског (до 7 година), школског (7-14 година) узраста и удела становништва старијег од 65 година у укупном броју припадника исте националности према подацима пописа 2002.

ра нг	национална припадност	деца до 7 година (%)	национална припадност	деца од 7-14 година (%)	национална припадност	Сатановни- штво старо 65+ (%)
	Σ	6.61	Σ	9.09	Σ	16.54
1	Роми	15.82	Египћани	18.06	Немци	37.07
2	Ашкалије	14.73	Албанци	16.94	Словенци	36.25
3	Египћани	14.37	Роми	15.98	Шокци	35.56
4	Албанци	13.64	Бошњаци	14.16	Јевреји	30.66
5	Бошњаци	11.31	Ашкалије	12.16	Власи	28.67
6	Горанци	10.06	Горанци	11.88	Бугари	28.29
7	Муслимани	7.34	Муслимани	10.21	Грци	27.97
8	Турци	7.09	Југословени	9.21	Чеси	25.06
9	Срби	6.37	Срби	8.92	Хрвати	23.82
10	Румуни	6.26	Црногорци	8.40	Буњевци	23.34
11	Југословени	6.05	Румуни	8.17	Руси	22.60
12	Словаци	5.92	Русини	7.98	Цинцари	22.53
13	Мађари	5.51	Словаци	7.85	Румуни	19.77
14	Русини	5.39	Мађари	7.70	Русини	19.53
15	Црногорци	5.37	Украјинци	7.62	Мађари	19.36
16	Власи	5.22	Турци	7.47	Словаци	18.29
17	Цинцари	5.12	Власи	7.25	Македонци	17.79
18	Украјинци	4.87	Бугари	5.91	Украјинци	17.56
19	Грци	4.55	Буњевци	5.88	Срби	16.88
20	Буњевци	4.12	Чеси	5.83	Црногорци	15.24
21	Чеси	3.98	Хрвати	5.65	Турци	14.18
22	Бугари	3.90	Немци	4.69	Југословени	13.59
23	Хрвати	3.36	Македонци	4.63	Муслимани	9.71
24	Македонци	2.65	Цинцари	4.44	Бошњаци	7.91
25	Немци	2.26	Руси	3.79	Албанци	7.35
26	Руси	2.20	Јевреји	3.71	Горанци	6.05
27	Словенци	2.04	Шокци	3.35	Ашкалије	5.48
28	Јевреји	1.64	Словенци	2.88	Роми	4.19
29	Шокци	1.39	Грци	2.80	Египћани	2.83

Извор: Етнички мозаик Србије (према подацима ПСДС 2002.), Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београд, 2004.

Према уделу становништва старијег од 65 година у укупном броју припадника истих етничких заједница предњаче Немци, Словенци, Шокци и Јевреји (сви имају удео већи од 30%), док испод 5% имају Египћани и Роми.

Закључак

Знатан броја лица других националности са етничком матицом ван Србије као и оних без матице, представља једну од карактеристика националног састава становништва Србије коју потврђују резултати Пописа становништва, домаћинстава и станова из 2002 године. На сложеност у етничком погледу су утицали многи фактори који су везани за географски положај Србије, њену историју али и снажне друштвено-политичке догађаје који су у претходној деценији утицали на промене у етничкој структури становништва, како на нивоу Србије, тако и на нивоу нижих територијалних јединица. Међутим, са демографског гледишта, најбитнији фактори за креирање садашње етничке структуре становништва Србије су садржани у неравномерности процеса демографског развитка различитих националних заједница, који је произвео разлике у природном кретању, промене у структурама становништва и популационој динамици. Такође, поменути догађаји из претходне деценије су утицали и на успостављање нових миграционих трендова (присилне миграције са ратом захваћених подручја, емиграција одређеног броја лица српске националности из Србије али и припадника националних мањина). Док у неким бившим републикама СФР Југославије данас постоји велика етничка хомогеност (Словенија, Хрватска), Србија (без Косова и Метохије) је остала етнички хетерогена држава са уделом националних мањина од скоро 1/5 у односу на укупан број становника.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Етнички мозаик Србије (према подацима ПСДС 2002.)**, Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београд, 2004.
- Група аутора (1995): **Развитак становништва Србије 1950-1991**, Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања, Београд.
- Сентић М, Брезник Д. (1965): **Демографска испитивања и народност**, часопис "Наше теме", бр. 8-9, Загреб.
- Национална или етничка припадност**, Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002-књига 1, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

**POPULATION OF SERBIA ACCORDING TO NATIONALITY
IN RESULTS OF CENSUS IN 2002.**

Presenting considerable number persons of different nationality with or without ethnic state out of Serbia, describe main characteristic at national structure in population of Serbia. This fact was again confirmed by results of Census 2002. There are many factors which influence is very important for creating complex recent ethnical structure. Those factors are historical, geographical and political especially in last decade; consequences are changes in ethnic structure on the state level, but and on local administrative levels. Therefore, from demographic aspect, basic reasons for continuity changing in ethnic structure are unevenly demographic development in different ethnic communities, because of different natural increase and net migration. Until, in others former Yugoslav republics (Croatia, Slovenia) today exist high level of ethnic homogeneous, in Serbia (without Kosovo and Metohija), population of different nationalities participate approximately 20% in total population.